

Лекція 2.

1. Формування концептуалістичного підходу в політичній науці.
2. Основні напрямки вивчення концепту.
3. Дослідницькі стратегії у вивченні концепту.

Концепція як теоретична побудова при всій своїй контекстності і відкритості для інтерпретацій володіє евристичною строгістю. Вона фіксує суттєві характеристики і закономірності об'єктів в чітко обраному ракурсі. У ній концепти взаємопов'язані і структурно впорядковані. У середині даної конструкції концепт може функціонувати як поняття - якщо в її межах з ним зв'язується жорстко фіксований зміст. Однак «понятійність» концепту і в даному випадку відносна. Сенси, включені в загальне семантичне поле концепту, але не задіяні в даному конкретному випадку, не зникають. Вони зберігаються, хоча і можуть в рамках певної концепції ігноруватися або відсуватися на задній план. Загалом у науковому дискурсі вони здатні виступати в якості основи критики даної концепції і підтримувати фоновий контекст, що стимулює перегляд пропонованого нею трактування базових концептів.

Затребуваність концептуального підходу зростає вже понад століття.

Крім загальної інтелектуальної традиції, що походить від семіотики, аналітичної філософії, структуралізму в цілому і структурної лінгвістики, зокрема, вирішальну роль в його розвитку зіграли тематизація соціального вимірювання у виробництві знання в рамках філософії науки, теорія комунікативної дії, а також аналіз ролі мови в політиці і процесів політичної символізації.

Прийнято вважати, що класичні дослідні траєкторії в вивченні концептів задані трьома напрямками.

Один шлях йде від німецької школи (Р. Козеллека, О. Бруннера і В. Конце) до дослідження концептосфери.

Другий - від кембріджської школи History of Concepts, засновниками якої були К. Скіннер, Дж. Данн, П. Ласлетт і Дж. Покок до контекстного аналізу політико-мовних практик.

Третій - від «археології знання» М. до вивчення політичного дискурсу.

Оскільки суть концепту «полягає в традиції уявлень, що отримала суспільне визнання під час їх висловлювання або пізніше» (Макаренко, 2007, с. 11), завдання його дослідження тісно пов'язана з вивченням традиції становлення семантичного поля, траєкторії його розширення і диференціації, а також з концептографією історичних і актуальних політичних мов, виявленням їх контекстних і інваріантних характеристик. Вивчення сукупності мовних утворень, які працюють в політиці, спирається на традиції історії понять. Вона,

за словами Б. Рассела, «має двоїсту мета: пояснити розвиток концептів і зрозуміти самі концепти. Цей метод передбачає реальність і важливість самих по собі концептів, оскільки не події турбують уми людей, але судження про ці події» (цит. за: Макаренко, 2007, с. 10).

Відповідно, з одного боку, аналіз концептів передбачає виявлення їх структури, визначення специфіки, порівняння, що дозволяє зафіксувати спільні та відмінні риси, і побудова на цій основі класифікацій². З іншого боку, такий аналіз спрямований на політичну концептосферу в цілому, в якій встановлюються взаємозв'язок між концептами, виділяються різні впорядковані сукупності (концепт-групи, концептополя, конфігурації), простежуються лінії переміщення концептів між різними концептосистемами (див. : Приходько, 2013).

Одне з найбільш затребуваних напрямків - опис і аналіз концептів, що використовуються в різноманітних типах політичної мови, таких як виступи політиків, заклики на мітингах, пропагандистські матеріали, інформаційні повідомлення і т. д. «Слова і влада, - зазначав класик політичної науки Г. Лассвелл³, - тісно пов'язані між собою, оскільки показники влади багато в чому носять вербальний характер (наказ – виконання наказу, пропозиція - схвалення і т. п.)» (Лассвелла, 2006, с. 278). Недивно, що ця тематика становить один з найважливіших сегментів предметного поля політичної лінгвістики. В її рамках проводиться цілий спектр досліджень, починаючи з аналізу фразеології конкретних політичних текстів і закінчуючи широкомасштабними проектами зі створення словників політичної мови і антологій політичних концептів.

Таким чином, визнання концепту базовим інструментом політичного пізнання тягне за собою необхідність його вивчення, що задає ряд важливих дослідницьких стратегій:

1) опис і аналіз концептів, які працюють в політиці. Тут можна виділити два вектори. Перший пов'язаний з емпіричним вивченням концепту: етимологічна оптика досліджує загальне семантичне поле концепту, спираючись на фіксацію його смислових нюансів в мові; історична описує практику вживання концепту й історію його інтерпретації, хронологічно впорядковуючи пласти його семантичного поля; генетична виявляє залежність смислового наповнення концепту від специфіки культурного контексту.

Другий (його можна назвати аналітичним) об'єднує демаркаційну оптику, націлену на виявлення специфіки концепту шляхом його змістовного розмежування з іншими, і оптику логіко-конструктивну, яка прагне виділити ядро семантичного поля і шляхом його формалізації максимально наблизити концепт до поняття;

2) дослідження концептосфери, виявлення і опис політичних концептів в їх взаємозв'язку і взаємозалежності;

3) вивчення контекстної і динамічної варіативності концептів. За допомогою даної оптики можна зафіксувати переміщення і комбінування концептів в історії думки, виявити взаємозв'язки або провести більш точне розрізнення теоретичних конструкцій (наприклад, класифікувати теорії по тому смислового пласту, який вони акцентують в одному і тому ж концепті), простежити історичні вектори осмислення політичних явищ, визначити контекстну специфіку побудови концепцій, а також причини, умови та наслідки міжкультурних трансферів концептів;

4) встановлення зв'язків між концептами і реальною політикою, висвітлення механізмів впливу політичної мови на політичні дії й рішення індивідів і мас.

Отже, концептологічний підхід дає можливість легітимізувати поліпарадигмальність політичної науки, простежувати актуальні і потенційні вектори тематизації найважливіших проблем, домагатися більшої строгості і чіткості в аналізі, враховуючи історичні, культурні, ціннісні і інші контекстно-комунікативні фактори.